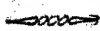

પાત્રો

* મણી.....ભાઈદાસની છોકરી, રસિકની વહુ
 ગંગા.....મણીની મા ભાઈદાસની વહુ
 ભાઈદાસ.....સુરતનો એક વાણીજો
 કાળીદાસ.....સુરતનો એક વાણીજો, મણીને પરણવા
 તૈયાર થયેલો ડાસો

મોહન.....રસિકનો ભાઈ

* રસિક.....મણીનો વર

રતન }કાળીદાસની વહુ
 મધ્યાઈ }

દાસાદર.....મણીનો કાળીદાસ સાથે વેવા કરાવનાર દલાલ

નવનિતરાય.....સુરતનો એક નાગર વહીવ

ગુલાબ.....કાળીદાસની ભત્રિજી રસિકની કાકી

કલ્યાણદાસ.....રસિકનો કાકો

ખરજોરજી.....એક ડાકદર નવનિતરાયનો મિત્ર

ખચુ.....ખરજોરજીની વહુ

કમળા.....નવનિતરાયની વહુ

રાખરખ.....એક સ્વદેશાભિમાની ગ્રહસ્થ નવ નો મિત્ર

ભટ્ટ.....કલ્યાણદાસનો રસોઈજો

ફાગદાર સિપાઈ જડજી જુરજી વહીવ વિગેરે વિગેરે

નાટકનો સાર.

અંક ૧ લો.

સુરત શહેરમાં રહેતા બાઈદાસ નાણાવટી નામના એક લોભી બાપને ઘેર મણીએ જન્મ લીધો હતો. યોગ્ય ઉંમરની થતાં તેજ શહેરના પોતાનીજ સ્થાતીના માતાપિતા વગરના રસિક નામના પોતાથી બે વરસે મોટા એક કુળવણી લેતા યોગ્ય અને પૈસે ટકે સારી રીતે સુખી, યુવાન સાથે તેનું વેસવાળ થયું હતું ખતાવ એવો બન્યો કે રસિકનો પૈસો એકાએક એક ભાંગી પડવાથી નાશ પામ્યો. કાળીદાસ દેસાઈ નામનો એજ સ્થાતીનો સાક વરસનો એક વૃદ્ધ ડોસો આ વખતે બે સ્ત્રીઓપર ત્રીજી કરવા તૈયાર થયો. પૈસાવાળો હોવાથી, રા. પાંચ હજાર એ કામ માટે જીલ્લા કહાડયા. બાઈદાસ લલચાયો અને મણીને કાળીદાસ સાથે પ જીવાવવા સિખિત કબુલાત આપી. પ્રેમી રસિક, મણીને છેવટનો મળી લેવા છુપી રીતે લાગ જોઈ ગયો. મણીનું દુઃખ તે જોઈ શક્યો નહિ નવનિતરાય નામે સારી કુળવણી પામેલ સારા વિચારના અને હાલ સુરતમાં વકીલાત કરતા, પોતાને ઓળખતા, એક બહુતા વકીલ પાસે તે ગયો. તેની સાલ્ય માગી. જે આપવા તેણે કબુલ કર્યું. આ પ્રમાણે મણીને ઘેર જતા કાળીદાસના વરઘોડામાં નવનિતરાય વકીલ જોવામાં આવ્યા. વરઘોડા માંડવે આવતાં નવનિતરાયે કહેલી યુક્તિ પ્રમાણે, કન્યા માડવામાં આવીજ નહિ. સાજનમાં હો! હા! યઈ રહ્યો. વૃદ્ધ વિપયી વરરાજા ગુસ્સાભેર ચનાર સસરા તરફ લાકડી લઈ ધસ્યા. નવનિતે સર્વેને શાંત પાડયા. અને પોતાને નામે મણીને બોલાવી. મણીએ હિંમતથી એપોતાતા દાદા જેવડા ડોસાને પરજીવા ઓખખી ના કરી. બાઈદાસ તેની ઉપર ગુસ્સે યઈ જોર જીલમથી તેને પાડે બેસાડવા બળછે, તેટલામાં નવનિત વચમાં પડ્યો બાઈદાસનેજ હાથે લખાયલી કબુલાતને આધારે તેણે બાઈદાસ નવનિત સામે ઉભા સરકારી સંબંધમાં સુજામને રૂપે બાઈદાસને નાશ પાડવા

તહેમત મુકી કારટમાં મણી તરફથી ફરિયાદ કરી બંનેને શિક્ષા કરાવવા જણાવ્યું. આ ધાસ્તીથી જુદા વરરાજા નવનિત ઉપર ગુસ્સે થતા ખરચાવજા પૈસા માટે અફસોસ કરતા, બિચારા ઘર તરફ પાછા ફર્યા. રસિક હાજરજી હતો નવનિતે બાઈદાસને પોતાના હાથમાં આવેલો જોઈ આ બંનેનું કાળ તેજ વખત કરી આપવા કહ્યું. અચાનક રીતે ફસાઈ ગયજા બાઈદાસે તે કમુલ ક્યું. અને રસિક-મણી નિરતરને માટે જોડાયાં.

અંક ૨ નો.

કલ્યાણદાસ દેસાઈ રસિકના કાકા હતા. રસિક તથા તેનો નાનો ભાઈ મોહન અચાનક નિર્ધન થઈ જતાં અહોજ ઉછર્યા હતા. આ ઘરમાં મણી આવી. મણીની કાકાસાસુ ગુલાબ કાળીદાસ ડોસાની બત્રિજી હોવાથી તે મણી ઉપર દુધ રાખવા માંડી. પોતાના ઘણીને મણી વિરુદ્ધ બંબેરી ઉપર ગુસ્સે ક્યો. આ ગુસ્સો સહન ન કરી શકાવાથી રસિકે બંબુતર પડતુ મુકી કાંઈ નોકરી શોધી કાકાથી જુદા રહેવાનો વિચાર કાઢ્યો. મણીએ અબ્યાસ આગળ ચલાવવા આગ્રહ કર્યો. કાંઈ વિકન ન આવે તેટલા માટે નવનિતરાય વકીલ જે આ વખતે મુંબઈમાં હતા ત્યાં જઈ અબ્યાસ કરવા પોતાના પતીને કહ્યું. રસિકે તે કમુલ રાખ્યું. અને મુંબઈ ગયો.

મણીએ રસિકને નસાડી મુક્યો એવો આરોપ ગુલાબે તેના પર મુક્યો, કલ્યાણદાસને બંબેર્યા, અને મણીને ઘરમાંથી બહાર મુકી. મોહન બિચારો બાબીની આ અવસ્થા જોઈ બહુ ઉદાસ થયો પણ શું કરે! ગરીબડી મણી સાસરેથી નિકળેલી બાપને ઘેર આવી. બાપે તેને પોતાની મરજી વિરુદ્ધ રસિકને પરણવા માટે કહેવાય તેટલાં વચન કહ્યાં, પોતાના ઘરમાં રાખવા સાદ ના માંડી. લાચાર દુઃખી મણી મામાને ઘેર જઈ પોતાના કિવસો પૂરા કરવા માંડી.

રસિક મુંબઈ પહોંચ્યો. નવનિતે તેનો સારો સત્કાર કર્યો, અને રાખરાખ તથા ડા. ખરજોરજી નામના પોતાના બે મિત્રો સાથે તેની જોડાણ કરાવી. કુરસાદને વખતે આ મિત્રો દેશ

ત્રતિ ઉપર તકરાર ચલાવતા. સમ્મરામ નિરંતર પ્રાચીન વિચાર, રિવાજ, અને કેળવણી પ્રેમ છે એમ સિદ્ધ કરવા મથતો. તેજ વખતે ડા. બરનેરજી દાલના નવા વિચાર, રિવાજ તથા કેળવણી તરફ દગલો. નવવિતરાય બન્ને પક્ષ તરફ સમતોલ રહી બેઠું સમાધાન કરતો. આ વિવાદમાં રસિકપણુ આનંદથી ભર્યું હતો.

શુક્રાખ સ્વભાવે લોભી હોવાથી કાળીદાસ ડાસાનો અતં-
ક્રાળનો વખત પાસે આવતો જાણી તેની પાસેથી કંઈ મેળવવાની
આશાએ એક દિવસ તેને શ્રેય ગઈ, ડાસા ઉઘડતા હતા. આ
તરતો લાભ લઈ શુક્રાખ ધરેણું ગાંડા વિચેરે બોળી કહાડી લઈ
ત્યાંથી પસાર થઈ અરવેક રસ્તે આવી ત્યાં પાછળ ડાસાને પોલીસ
સાથે આવતા જોયા. “હવે ક્યાં જવું?” કાંઈ સુઝવું નહિ. એટલામાં
સામેથી મણીને પાણી બરી તેના મામાને ત્યાં જતી જોઈ. શુક્રાખે
પોતાની પાસેનું પોટનું તેને સાચવવા આપ્યું. બોળી મણીએ
તે લીધું, અને એક બાજુ ઉભી રહી કાળીદાસ ડાસાએ
શુક્રાખની જડતી લેવાની કાંઈ મળ્યું નહિ. એટલે નિ-
યત્ન વિદાય થયા. મણીએ જોયું કે આ સરને ચોરીના
માલ છે તેથી સંવે ગયા પછી સાસુને પાછો આપતાં તે
જોના હોય તેને હવાલે કરવા શિખામણ આપી. શુક્રાખે આ
વખતે વહુને પાછું પોતાને ત્યાં આવી રહેવા વિવેક ખાતર
આમંત્રણ કર્યું. મણીએ તે કબુલ કર્યું. અને પાછી સાસરે જઈ
રહી. શુક્રાખે કાળીદાસનું ધરેણું પાછું ન આપતાં તે પોતાના
ધરના વાડામાં દાટ્યું. અહીં મોહન એક વખત શુક્રાખનો છોડ
રાખતો હતો તેના હાથમાં તે આવ્યું, શુક્રાખે એ વ્યભુતાં મો-
હન પાસે ફેસલાવી લઈ લેવા માંડ્યું. પણ તેણે તે તેને ન
આપતાં પોતાની બાબતે આપ્યું. મણીએ ચોરીના માલ ત-
રીકે ફરી જાળખ્યું. અને સાસુને વળી શિખામણ આપી.
પોતે હવે મોહનને મોટે ઉઘાડી પડી જશે એવી બીકથી મો-
હનને દૂર કરવાની ચુકતી શુક્રાખે રાખી ગાંડા. મોહનની માન
સમચરીને દિવસે તેણે બટ પાસે સામલ મમાવી મોહનના
ખાવાના ખેલાકુમાં બેળવ્યું. મોહને માતા પાસે દિવસે લાક ખાધ
નહિ. ક્યાજુ બાળકે એ લાકમાંથી એક કાકી ને ખુદી રેવા

અને બીજો કાળીદાસ ડાસને ત્યાં મોકલાવી દેવા બાબતે કહ્યું મણીએ તેમ કીધું. મુનમુથી રસિકપાસ ચવાના સમાચારના તથા મણી અને મોહનના ખાનગી ખરચ માટે શ. સોની નોટ સાથે એક કાગળ આવ્યો હતો તે દર બોબઈ આનંદથી વાંચતાં હતા, તે વખતે કલ્યાણદાસને ઝેર ચઢ્યું છે એમ જાણી બટ તેમને તેડવા આવ્યો. ગુલામે સર્વ મણી ઉપર ઢોળી પાડ્યું. થોડીવારમાં કાળીદાસના મરણના સમાચાર આવ્યા. તે પણ ગુલામે મણી માથે ઢોળી પાડ્યું કલ્યાણદાસને હોરિપટલમાં લઇ જવામાં આવ્યા, અને મણીને પોલીસે કેદ પકડી.

અંક ૩ જો.

રસિક પ્લીડરની પરિલા મોટી ફતેહમંદીથી પસાર કરી. અને નવનિત, રામરામ તથા બરજેરજ સાથે વધારે આનંદથી દેશોત્તરિના તેમના થતા વિવાદમાં ભાગ લેવા માંડ્યો. અણુ-ચીના તેને મગી પકડાવાના સમાચાર તાર તથા જાપા મારફત આવ્યા. નવનિતરાયે તેને ધીરજ આપી તથા તે રસિકને કઈ મણીની બહારે સુરત રવાના થયો.

જેભટેઝેર આણી આપું હતું તેને ગુલામે રસિકની મુનમુથી મોકલેલી નોટ અનાયાસે હાથમાં આવતાં આપી હતી. મૂખ બટ હાથમાં નોટ આવતાં રાતના આર વાગવાને સુમારે રસ્તામાં ખુશી થતો જતો હતો તેવામાં શિપાઇએ તેને પકડ્યો, અને પોતાની શોડાળીએ એ આપી છે એવું કહેવાથી ખાતરી કરવા ગુલામ પાસે લઇ ગયો. ગુલામ ગભરાઈ અને પોગળ ફૂટશે એ બીકે નોટ વિશે કાંઈ જાણતી નથી એમ બોલી. મોહન અણુચિતો અડી આવી ચડ્યો. અને નોટ બેઠા બોગખી. ગુલામપર રીતે બજેલા બટે મોહન પાસે બધી વાત ફાડી દીધી અને પોતાને બચાવવા આજીજ કરી. બાબી નિર્દોષ છે એમ જાણતાં દિવેર મલકાયો અને બાબીને છોડવવા યુક્તિ કરવા માંડ્યો.

સેક્શન કાર્ટમાં કાળીદાસનું ખુન તથા કલ્યાણદાસનાં ખુનની કોશિશ એમ બે વાંક માટે મણીની તપાસ ચાલી. નવનિતરાય મણી તરફથી હાજર થયા. મોહન તેમને મળી શક્યો નહોતો, અને તેથી તે હજી અપાસમાં જ હતા. દરેક સાક્ષી તથા પૂરાવા મણી વિરુદ્ધ થયા. નવનિતરાયે કેસ મુજબથી રાખવા આજીજ કરી.

પણ વધારે વખત નહોતે આપ્યો નહિ. અને જુરીને મોઢાં આપ્યો. અને ફેરમેન ગીડીનો સખ્દ બોલવા ઉઠ્યો તેજ વખતે મોહન આવી પુર્યો. સાંધી તરીકે હાજર થયો. અને સર્વની અગત્યની વચ્ચે ખરી અનેલી વાત કહી. બટને કવીન્સ એવીન્સ બનાવી છોડવામાં આવ્યો. અને તેણે બાકી રહેલી શેકા દૂર કરી. મણીને છોડી મૂકવામાં આવી અને શુભાળ સામે વારંટ નિકળ્યું.

કલ્યાણુદાસ જે આ વખતે કોર્ટમાં હાજર હતો તે આ સર્વ ફેરફાર જોઈ અનિશય ઉદાસ થયા. રસિક તથા મોહનને પોતાના વારસ કરી વસીઅતનામું તૈયાર કરી તેની ઉપર સહી કરી તેમણે ધરખાર તબ્બાં અને છેવટના રસિક મણી તથા મોહનને મળવા ગયા.

આ સર્વ ખબર મૂળ બટ મારફત શુભાળને પડી, હવે તે પસ્તાવા માંડી. તેટલામાં પોલિસના સિપાઈ તેને પકડવા આવ્યા. નકકી પોતે ફારીએજ નજી એમ બાણી પોતેજ મંગાવેલું બાકી રહેલું ઝેર પોતે પી ગઈ પાછલી બારીએથી કુદી પડી રસિકના ઘર તરફ રવાના થઈ.

મણી પોતાનાં સુંદર ઘરમાં નાચની વાટ જોતી બનેલા બનાવોપર વિચાર કરતી બેઠી હતી. ત્યાં રસિક આવી પહોંચ્યો. પતિપ્રિયા આનંદથી મળ્યાં, મોહન પાસેજ હતો. બાબીને જોઈ તેનાં કામગીરીમાં આજ મરેલી માતા સાંમરી આવી. દિયરનાં હર્ષ શોકનાં આંસુ બાબીએ બહાલથી લૂછ્યાં. આ વખતે ત્યાં નવનિતરાય રાગ્નરામ બરજેરજી ડાકટર તથા રણીનાં માઆપ વિગેરે આવી પહોંચ્યાં નવનિતરાયે કલ્યાણુદાસનું કરેલું વસિયતનામું સર્વને બતાવ્યું એટલામાં કલ્યાણુદાસ પોતે છેવટના મેળાપ માટે આવ્યા કાકાને પોતાના વિચારથી ફેરવવા રસિકે તજવિજ કરી, પણ તે માન્યા નહિ. છેવટ બેબાકળી દુખી શુભાળ ઝેર પીને ત્યાં સર્વની દયા માગવા આવી રસિક-મણી, મોહનની માફ માગી. તેણે તેને માફ કર્યું પણ અફસોસ તેજ વખતે શુભાળ પાછળ પડેલા પોલિસના સિપાઈએ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અને વારંટની રૂપે તેને પકડવા બધા છે, તેટલામાં પાપમાં ફોજી એ પોતે પાપમાં એવી આ કુઅલક અવસ્થામાં સર્વની દસી દસી માફ માગતી મળ્યું પાપમાં.

રસિક-મણી.

અંક ૧ લો.

રસિક—

૧

જોયું સર્વ વિકળ વિહવળ હું થયો;
અશરણુ નિરાધાર બાળ અસહાય હા બન્યો આજ જો.
આશા પામી સહુ નાશ મારી છોક;
છોક થયો હું નિરાશ દીધો તજ દેવા;
કરડી નજર કરી કાં, અશરણુને લુટી લીધા ! જો.

રસિક—

૨

નહિ સંપતિ કે ધરખાર જવે ! દુખથી મુજ અંતર ભેશ દ્રવે,
ક' સર્વ વિપત્તી બીજી હું સહી, પણ પ્યારી પીડાતી ખમાય નહોં !
અફળ સફળ મુજ આશ થઈ હવે;
વિપત્ત સખલ મુજ વીતી ગઈ હવે,
રસિકી પીડાતી બચાવી દઈ હવે;
શકું ન કદી મુજ સંગ લઈ હવે !
સુખદ ઉપાય સુઝે ન કંઈ હવે !
માયું મદદ પ્રભુ કોની જઈ હવે ?
દુખ ભારે મતિ મૂઠ થઈ ન સુઝે કંઈ ન રચે કંઈ,
શરણુ તુજને પ્રભુહું વિપત્ત હરતું.

મણી—

૩

પતિત પાવન હયા કંઈ દે હૃદયમાં હિંદુઓ કરા;
વસેલી કુરતા લઈ લે હૃદયમાં હિંદુઓ કરા.
નીચ સ્વાર્થ નિજ સાધવા હરામના લઈ દામ;
વેચે નિજનાં બાળકોને પર ઘેર ગુલામ.
મુલમી હાય આ ધણી હૃદયમાં હિંદુઓ કરા !
હરાજી હા ! મ્મી ખેડો હૃદયમાં હિંદુઓ કરા,

(૧૦)

દુષ્ટ કુળમાં નીપજ્યા બેળુ' આપતું નામ
શુભામી ધધાતું છતાં તજે હરામી ન કામ.
નકામી જઈ વસી રીતી હૃદયમાં હિંદુઓ કરા;
ન પામી બાળકી પ્રીતી હૃદયમાં હિંદુઓ કરા.

લાઈલાસ—

૪

કરમમાં કોડી જે નવ હોય દોકરીતું મોં ક્યાંથી જોયા
ધધે ધાપે ધાઓ બલે પણ એમાં ખારો ખતા;
આવો ધધો વગર ખોટનો કરો હોય જે સત્તા. પુ.
પુરવ જનમનાં પુન્ય હોય તો પ્રગટે પેટે બેટી;
બેટી આપે બાપાજીને ભરી હુમની પેટી! પુ.

મણી—

૫

કરિ ક્યા મને તાતજી હજો,
છર્જી હું બાળકી વેરિ ના ખનો;
શિદ દુખી પિતા છોડને કરો?
શિદ ગરીબને આગમાં ધરો?
ગળું ક્યાવિને જીવ જો બલે,
નવ વિદ્યાગણો વૃદ્ધને ગલે;
રડાત રાખીને હા કહો હસી,
પડું પજે પિતા બાઓ ના ખસી.

બાંગા—

૬

જહાલી રડ નહીં ડર નહીં ધર નહીં,
દુખ મન સખલ અખલ બની છેકળ ધિર ધર
મરણ શરણ પતિ પાલવ નહિં પડ
પાલવ નહિં રડ દુખ મહિં પડ નહિં. રડ
સકલ અખલ બલ અકલિત કરિ કલ વાપરિ,
ઝટ રોકે વિકટ તુળ દુખ સાગર. ડર

મણી—

૭

પૈસાને લોકો બાળો હો બાપ ક્યાં ધરમાં;
ફિર ફિર કરશે કોઈ કોઈ મનિ ખરમાં.

કરોજ મુખ કાળું હાથેથી ક્રમ કરી દૂડું;
જીવતિ મારો શિદ બાળકને થારો નવ રૂડું.
રિવાજને બાળકને મારો ખુનિ નિચના નિચ છો,
કદી છોડરો દુનિયાં તમને પ્રભુથી નવ છુટરો.

રસિક—

૮

અહાહા પ્યારી તું !
મીઠી સદાય થાય સુખ જાય દુઃખ !
હસિ નમિ ગમિ વદે
આનંદની રેલી હેલી થેલી મારી તું. અઃ
ઉડે વાસ શુભ તું દુઃખમાંથી,
હુમું જમર હું થઈ તુજ સાથી;
મત્રશર્ધ ગુણ ગાઈ પૂર હુબાર્ધ.
પ્રિયપ્રાણ સુખ ખાણ જશ બાણ,
છમીલી રસીલી બની તું ઘણી તું. અઃ

રસિક—

૯

શક્તિ સકળ મુજ વ્યર્થ થઈ હો! દુઃખથી પ્યારી ન શકું ઉગારી. સઃ
જીવતી બાળે માપ ઉડીને અમળા બાળકી કોણે બચાવે !
નિરાધાર રેસાય હાય એ જોતું રહ્યું દગવારી સારી. સઃ

કાળી—

૧૦

ધેર જઈ કહેતાં ને વાર, છોકરાઓ ખારો માર.

ઠાકરા— ચૂપ ચૂપ છો.

કાળી— લટપટ છોડ !

ઠાકરા— ખટખટ છોડ !

કાળી— આજ હું જૂલાવીશ ખોડ.

ઠાકરા— ચુપ ચુપ રે ડોસલા તું ચુપ ચુપ રે માર ખારો

કાળી— માર માર લે જોઈ બચ્યા લે માર,

ઠાકરા— પછી શું થારો ધેર.

મોહન—

૧૧

થયો વખત મરવાનો ડાસો વરરાજ કહેવાય;
જમ ટાપે કાકને માથે ક્યારે ઝોક ખાય.

મોલતાં પડે, ધૂંક ને કુન્ને !

ડમ મગ ડમ મગ થઈ ગયો પછુ જેસે દહેર કરાય. થ૦
ભાન સહુ ગયું જોર જીવનું,

પછુ એ પાપી ગરિબ બાળકીકરો વેરી થાય. થ૦

પ્રેમખાઈ—

૧૨

આજે જમપૂરી પહોંચાડું રે !

કાળી— ગાંડી શું થાય અલી !

પ્રેમ— સાસુ પહેલી હું પરણાડું રે !

કાળી— ઘેલી શું થાય અલી !

પ્રેમ— થઈ ગયેડા.

લગત— ધરડા ઘોડા;

પ્રેમ— જશો પરણવા !

લગત— દહાડા ગણવા.

પ્રેમ— ફટ ફટ થાશો,

લગત— લાડૂ ખાશો.

કાળી— છોડ જીવ જાય મારો,

લગત— જમવાનો આવે વારો,

કાળી— ઓય ઓય ઓય ઓય બાપરે ! !

રસિક—

૧૩

નિહાળી આ ભુવન લાગેછે ખજર !

તજ મેના જશે આ કાળપિજર.

અહીં છે રાક્ષસોની રાજધાની;

રક્ષાં તલસી પિવાને લાહી ખજર, નિ.

ખળી દુષ્મા બિચારી પોપટી એ;

જો જોઈ દેખે આ કાળી ખજર, નિ.

મણી—

૧૪

રસિક રસમાં પ્રિતમ જશમાં હુયું ! હુયું !

રસિક— મનહર દુખકર સુખકર પ્રિયપ્યારી જાગે વારી
બલીહારી હુયું ! હુયું ! ૨૦

મણી— અલખેલા મારા પ્યારા;

રસિક— ઘેલાં ગુણવાળાં મારાં.

મણી— જાગે બહાલાને હું વારી;

રસિક— મીઠી મીઠી વાણી તારી. ૨૦

મણી— પ્રિયપતિ—

રસિક— રસવતિ રે ! મીઠી વાણી વદતી !

મણી— પ્યારા મારા ન્યારા !

રસિક— તારા રસમાં રમી.

સુખાણુ પ્યારી !

મણી— હું પ્રાણુ પ્યારી !

રસિક— સુવાણુ તારી ! ૨૦

મોહન—

૧૫

ફાકટ પૈસો ખરચી નાખે !

મૂરખ પાછળ ગાજો ભાંખે !

છેવટ દુખ નિરધન થઇ સાંખે !

નહિં જય પણ યારો હો-હો-હો—

ખાતાં ખુટશે ફિટફિટ કરશે;

થાશે કરજી દુખિયો મરશે;

નવ જમણુ કરીને કો તરશે;

જાશે ધન પાછલ હો-હો-હો—

મોહન—

૧૬

દીધો દાદી જો આજ મને ન્યાતમાં;
 એકાં જુડાં શાક દાળ અને ભાતમાં. દી૦
 મહાદેવજીને બીલી ચઢે તેમ;
 પતવાળી પડી માથે રાતમાં. દી૦
 જમણુ રહ્યું ધર્યું આપણે તો નાકા;
 કાછડી અમોઢિયું હાથમાં. દી૦

રસિક—

૧૭

હાય ! હિંદુ લુટાય હાય ! હિંદુ લુટાય !
 હાય ! એનાં ધરખાર સહુ નાશ થઈ જાય.
 સારે કામે કોડી એકે ન અપાય;
 જિંદગી રસ્તે ઉરાડી દ્રવ્ય ખુશી ખુશી થાય. હા૦
 થાય રજાળતા બીખારી હિંદુ હાય !
 નહિં હરિ વળિ રૂડી શિખામણો કદી મનાય. હા.

ગુણિકા—

૧૮

સધરા બિગારા જોખનવા,
 જાઓજી બાલમ તુમ હમસે ના બોલો. મોરા સ૦
 તુમ અઝોરનસે પ્રીત લગાઈ,
 હમરી ન લીની એક ખબરીઆં;
 અએસે સોહાગકો આગ લગો,
 મોરા છયરા ક્યોં જલાયા ! જોખનવા. જા૦

ગુણિકા—

૧૯

બાદિલાં બેગે આયોરે, મોરો જોખન બીતો જાય. ખા૦
 ચંદા તોરી ચાંદની સૂતી પલંગ બિઝાય;
 જમ જમું તમ એકલી મરૂં કટારી ખાય. જો૦
 પ્રીતમ પ્રીત લગાયકે છોડ ગયે પરદેશ;
 જાનું વાકે ચાદમે લઈ જોખનકા મેશ. ખો૦

મણી—

૨૦

નહિં પડે કંઈ વ્હેન પિયુ મને, હાય !
 મરણતણું શરણુ છેવટ રણું;
 અશરણુ બની હાય નહિં.
 માળ જપી હું હરદમ પિયુ પિયુ;
 પૂરી ન આશ પડી કંઈ મારી,
 હારી હવે તો મરૂં ઝેર ખાઈ. નહિં.

સ્ત્રીઓ—

૨૧

મણી વહુનાં મારે તમે સાંભળો છો કે ના ?
 તમારે કાન છે કે કોડિયારે તમે સાંભળો છો કે ના ?
 તમારે નાક છે કે નળિયારે તમે સાંભળો છો કે ના !
 અમને જૂએ ભમ્મર આવેરે તમે સાંભળો છો કે ના ?
 અમને તરસે તમ્મર આવેરે તમે સાંભળો છો કે ના ?

સ્ત્રીઓ—

૨૨

આજ ભરિયાં સરોવર છલિયાં રે આનંદ ભયો,
 આજ કાચી કેરી પાકી રે આનંદ ભયો,
 આજ દુશમનની છાતી ફાટીરે આનંદ ભયો.
 આજ કોઈ કહે કલ્યાણદાસભાઈ જુડારે આનંદ ભયો.
 આજ ભવિજો પરણાવી ઉઠ્યારે આનંદ ભયો.

મણીની સહી—

૨૩

ચલરે ગાગર ચલરે ગાગર જમનાજી જઈએ,
 જમનાજી રળીઆમણારે ગાગર ધુમે. ચં
 પાણીડાં નળી તો મને તડકારે લાગે;
 સાહેબા ચંદરવો બંધાવો રે ગાગર ધુમે. ચં
 શેરીએ ચાલું તો મને કાંટારે ભાંજે;
 સાહેબા ગાલીઆ ઠળાવો રે ગાગર ધુમે. ચં

અંક ૨ નો.

મણી—

૨૪

તું હરી તું હરી મોટા સહુથી આશા પૂરે ભાવેરે;
 કીડીને કણ હાથીને મણુ, કો રચળદાલી નવ તુળના વણુ;
 દુખિયાને સુખિયા સહુકેરો, તું પ્રભુ બેલી કહાવેરે. તું.
 બ્યાં ત્યાં સહુને સરખાં લેખે, મોટું નાતું કોઈ ન દેખે;
 છે ખરી છે ખરી માયા તારી, તું તુલ કોઈ ન આવેરે. તું

મણી—

૨૫

લાયાર જીવનહાર છે દુખથી ખિમાર છે;
 આધાર નિરાધાર વીદેશે જનાર છે. લા०
 હું બાઝ્યહીણી કાળ પામે પ્રાણુ આતું દુઃખ;
 હજાર છે ધિઃકાર જીવન આ અસાર છે. લા०
 કરણા નિધી કંઈ તો કૃપાકર તું અમોપર આજ;
 ઉદાર પાલનહાર છે દિનનો દાતાર છે. લા०

મોહન—

૨૬

ન જ તું ભાઈ આમ છોડી ! છોડી મને વહાલા. બા०

રસિક— બાબી તારી લેશે તારી સદા રૂડી સંભાળ પ્યારા,

મણી— વહાલા ચિંતા ના કરો કંઈ

રસિક— આંખેથી ન આંસુ હવે ઢાળ મારા બાળ બ્રાતા. બા०

મોહન— છુટાં તુળથી થતાં મુજ મનમાં કંઈ કંઈ થઈ જાય વહાલા

મણી— બાપુ છોડો એમને,

રસિક— જવા દે વખત વહિ જાય.

મોહન— ના છોડાય પ્યારા.

બાહુ

મણી—

૨૭

પ્રભુ દુઃખી કરી, હવે લે સંગરી,
 હાથ હાથ નહીં કંઈ સાલ્ય, નહિં જીવ જાય અરે !
 આ ભવસાગરમાં બસ મેં સમતાપર રાખી હતી મમતા !
 તોપણ દુઃખના ટુંગર શિરપર આવ્યા હે હરી ! પ્રભુ.
 મથી વાંક તારો કાંઈ કીધો પ્રભુ કદી,
 મથી ચાહીને કાંઈની કીધી કદી બદી;
 ન્યાય થઈ અન્યાય દઈ દેવા !
 કેમ દુઃખી કરી, હવે લે સંધરી. પ્રભુ.

રાગ—

૨૮

બનશે મજેના ફક્કડજી ગજવામાં નહિં પાઈ;
 કરશે ધુલાતા ચસમાં પેરી છાતી કાઢી બાઈ.
 ઘર સળગાવે પાપી પોતાનું ને નાચે;
 ધુળ મુખમાં લેઈને લાડ કહીને રાચે.
 ઈગરેજ બની જઈ બપડે ચાલે સોડી સારી સાઈ. બ૦

અર—

૨૯

ચક્ર તું આવ લે બતલાવ આવો ફક્કડ ટૂંસ.
 પેરી ધોતી ટરબન આવ્યા જાણે કહાડયો વેશ.
 ઇંદ્ર યુ સી યુ ચીલ બી ગલેડ ટુ સી ધિસ સ્ટ !
 કેસી ફક્કડ કેપ બનાઈ કેસા હય એ બૂટ !
 કમ અક્કલ કરો હજી નક્કલ,
 સમજી અમ જેવી આવી;
 તો જાણે જગમાં ફાવી;
 જો નહિ માનો હોગા આખીર ખેડ તુમારા કેસ.

રાગ—

૩૦

બનો બનો ના દુઃખી (૨)
 ગરથ આપી ગાંડા છતી આંખે અધા.
 મુકબ ને મુરખ ના મુખી. બ૦

કરજદાર થઇને ને અપમાન લઇને,
તમારાંથી રહેશે સુખી. બં
કકડતાંને જોઇ પછી રહેશે રોષ;
જશે ધન થશે બહુ દુઃખી. બં

રાજા—

૩૧

કાકાને કાંટો વાગ્યો;
ખાપાએ લાડુ માગ્યો.

બર—

વારેવા વારેવા ના ના બહુ દુશિયાર !

રાજા—

લડી પડ્યા તે બન્ને બાઈ,
ગયું ફૂતરું લાડુ ખાઈ,
કુસંપમાં નવ રહું કાંઈ,

બર—

હા - હા - હા - — —

મોહન—

૩૨

ઘોર લોકને ઘોરી કરવામાં પડતી શી હશે મજા !
પરતું લૂટી લઇને ખાવા પિવામાં શી હશે મજા !
બધી જોઇને ઝેર હળાહળ પાવામાં શી હશે મજા !
સ્વર્ગ છોડી દઈ નરકમાં જવામાં શી હશે મજા !
નીતી મહીં કયું ઝેર વસેછે અનીતીમાં શી હશે મજા !
આખર છોડી નકટા થઈ ફરવામાં શી હશે મજા !
ઝેરના કીડા મરેછે ઝેરમાં આનંદથી,
જેલના જીવો ફરેછે જેલમાં આનંદથી,
ખર મીઠી સાકર નહિં ખાશે કદી આનંદથી,
નર અનીતી બર નહિં ચ્હાશે નિતી આનંદથી,
જાણે એક કુંબાર ગધાની સ્વારીમાં શી હશે મજા !

મણી—

૩૩

ત્રેમે પત્ર પ્યારા પાઠવું, લેજો આનંદ આંસુડે વધારીરે ત્રે
વિલા દિવસો દોહલકા ગયો આંસુડો વપ્ત;
જોડા નીસાસા ગયા, આજે ગઈ ગુલામી સખત. ત્રેં

અંતર અતશા હૃદયે આજ પુરી નિરવાણુ;
 આવો બન્ને એકદમ, ધસી મુજ પાસે મુજ પ્રાણુ. પ્રેં
 સુખી જોવા તમને મધ્યો, અંતર આણી ઉદ્ધાસ;
 બહાલાં છેવટ હું થયો, આજ પ્રભુ કૃપાથી પાસ. પ્રેં

મોહન—

૩૪

લાગે રૂપાળી કેવી બાબીતું ! જોરેજો, અરે જો, જોરેજો.
 મુખડું નિહાળી જો, ઘુંઘટડો વાળીજો, છુપાવી કોકી કાળી. જાં
 રૂડી જણાય કેવી ! સામી તણાય કેવી !
 જો જો રીસાય કેવી ! ફાકટ કુલાય કેવી !
 વાવા ! ચીડાય કેવી !
 જોની જોની બાપુ જોની સામું જોની લેની જોની અરે જોની !
 વાહવા ચટકો લટકો મટકો ! હાં — — — જાં

અંક ૩ જો.

નવ— } ૩૫
 રાજા— } આજ આજ આનંદ આનંદ છે,
 કમળા— }

આજ આજ સુખકેરો ચંદ છે.

રંગ રંગ ને ઉમંગ હર્ષ હર્ષ રંગ સંગ.

રાજા—વિદ્યાર્થી મહેર બધે જશ દે,

વિદ્યા મજે તો સુખી રસ દે.

બધાં—આનંદ આનંદ

રાજા—

૩૬

જાઓ જુઓ યુરોપી સુધારો,

છુટા છેડાના કેસ, જુડા પ્રીતીના વેશ;

જુવો રખડતાં બાળ, ન માખાપતણી બાળ. જાં

નહીં અંતર બપકાથી નાસે, છુપાં કાળાં કરમતો તપાસે.
મારી તમાચો ગાલ લાલ રાખે, લેખ ખીજને ખાડામાં નાખે.
રડે હકના હિમાયતી મિચારા, વહે આંખે હવે આંસુધારા.
હતાં ધાઓ, અંધ ધાઓ, મરે જાઓ ઝેર ખાઓ. જા.

રાખ—

૩૭

હાથમાં લીધો હાથ ! ને ચાલ્યા,
ધ્રુમવા મારતર સાખરે તારો બપકા ! બારેરે ફડફડાટને !
ખાપડાદાતું બોળી બેઠા ડાહ્યાને કહેછે કેમ !
દીવો દેખી પતંગ ધસે પડે ધસીને તેમરે ! તારો.
ડોલતી ચાલે લેડી બોલે ઈંગરેજીમાં બોલ;
બહારથી બાંકા ચાલેછે બાંકી અંદર પોલે પોલરે ! તારો.

ભર—

૩૮

અરે વાહરે વાહ ! અરે વાહરે વાહ !
વાહ ! વાહ ! વાહ ! વાહ !
પૈસા પાસે લહેરે થાશે, હાં, હાં, હાં, હાં !
આ — હા — હા — હા ! વાહરે.
ખનાતું અટારી, ખનું શેઠ ભારી, મુછોને સમારી, એહેહે ખુખારી;
કાઈ સામે બોલવા આવે તો !
ખસ ખસ ખડુના બોલ ચાલ ચાલ ચાલ ચાલ. વાહરે.

ભર—

૩૯

પેલાં નાઈ બરશી ખાઈ, ગીતો ગાઈ મારા ભાઈ
કૂડું નાચું અહા હા હા ! રમું રાચું વા વા વા વા !
લઈને ગાડી પ્યારી લાડી, મોટી વાડી છાતી કાડી !
હા હા હા હા ! ઐ ઐ ઐ ઐ ! ઓહોહોહો ઐ ઐ ઐ ઐ
આંખો ઘેરી કરી લેરી મોજાં પેરી પૈસો વેરી
માત્રું ચાલી ધમધમધમધમ ! સોનું માથી હમ હમ હમ હમ !

ભટ—

૪૦

સિપાઈ—

કરે હજાર હજાર સલામ સપાઈ

સખર સખર જરા,

ચલશે હયા, ચલશે હયા,

ભટ—

હાય હાય !

સિપાઈ—

ચુપ પલીદ ચુજી તાસજી

ભટ—

પેટ દુખેછે ઝોય અર—

સિપાઈ—

ન મત્તા કર ન સર દિલા

ભટ—

જી જી જીવ જાય—

સિપાઈ—

માર ખાયગા ગધા.

ભટ—

ઝોયરે થજો શું આજ બાર વાગીરે ગયા !

મોહન—

૪૧

હવે છોકું બાબી કરીને સતાખી,

કાકીની ખરાખી પૂરી હું કરે,

ખોટી દીધી બાબીને ફસાવી,

મળી આજ ચાવી હવે શું કરે !

ઝેર તો ખવાડયું પોતે સ્નાને કપડે.

ઠાળી બિચારી ભોળાપર દીધું વેર કીધું

ખતાવી ખોટું ખરે.

ફલ્યાણુદાસ—

૪૨

તમે દગલખાજ તર છળવા,

તમે ચાંપ ફરીથી ઉછળવા,

તમે નારી જરીણી નિજ ધાયું ફળ ફળવા,

તમે વાધ તલપતાં ચોટ ન દેવા કળવા.

તમે ઉંદર કુંડી ખણવા,

તમે દુરચન કપડે હણવા,

તમે ધનુષ મળી જત જીવિત હારક બણવા,

તમે અતિપ્રય લેને પોતાના નહિ ગણવા,

બંગા—

૪૩

કોઈ લાવી આપો લાડીલી,
હા ! બચાવી આપો લાડીલી.
મારું જીવનું જતન હા ! છૂટાપે રતન. કોઈ
કોઈ મજે ના જોગી જંચમ,
રાક્ષસનું આ સુધારે વતન, કોઈ
કપટી સાસુ પાલવ પડીને,
કોકરૂ આ મારી જાય પ્યારી તન. કોઈ

મગન—

૪૪

આપે શું ધનામ, બેન જો આવે છુટીને આજ તો,
હરખી નિરખી, કાલી ઘેલી જહેલી જહેલી દોડી,
તેડી જહાલી બેની ? આપે.

પિંડા બતાસાને બરણી દલવે.

એકલો જાઉં ચકાવી તમામ

લેની લેની આપુ કહી તને મારી બક્રૂ બુક આપે.

બંગા—

૪૫

લે લાલ ટોપી તું લટકાવી

મગન—ઝટકાવી ઝટકાવી, જોડા ચટકાવી ચટકાવી

ટોપી પટકાવી પટકાવી, કુડતું કટકાવી કટકાવી,

દડો આમ સોડી હું ફટકાવી * * * લે.

મજૂરી—

૪૬

શી અજબ છે રંગ ભૂમી બેદી આ સંસારની !

મોહિની છાઈ રહી છે નાટિકા સંસારની. શી,

શોકને આનંદનાં ચિત્રો મનોહર સ્પીતર્યાં ;

તાશ ને જાહેજલાલી છે લખી સંસારની. શી,

જોઈ હું આશ્ચર્યથી છુપાઈ પડ્યા પાછળ;

જો સમજી હાથે મલાવે આખી આ સંસારની. શી,

(૨૩)

મણી—

૪૭

સુખમય મુજ પ્રિય શુભ દિન અવસર—

રસિક—ધન્ય થયો હું આજ રસીલી.

તુજ સમ પ્રિય શ્યાણી !

મણી—પામી સુખ માણી તન ધન્ય પ્રમાણી,

રસિક—પામ્યો યશ લહાણી. સુ.

ખન્ને—ગુણ શુભ સ્નેહ રસે, પ્રિય હૃદયે વિસસે. સુ,

રસિક છળી સમીપ ઉભી,

નજર કરી શી મધુરી !

પ્રેમ ધરી ધન્ય ઠરી !

જડ વિસરી વિતક સહુ

થયા પ્રસન્ન મુરારી. સુ.

